

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Розвиток підприємницького сектору є в край важливим для економіки будь-якої країни. Тому розвинена підприємницька діяльність виступає одним з чинників підвищення конкурентоспроможності країни на світовому просторі.

Зазвичай значну увагу приділяють розвитку класичного підприємництва, метою якого є отримання максимального прибутку від основної діяльності. Однак, у часи світової соціально-економічної кризи все актуальнішим стає розвиток соціального підприємництва, що дає можливість захищати соціально-економічні інтереси всіх верств населення (інваліди, переселенці, пенсіонери, діти та ін.).

Тому вивчення теоретичних і практичних аспектів соціального підприємництва сьогодні є надзвичайно важливим та необхідним.

Актуальні питання соціального підприємництва сьогодні є предметом дослідження багатьох науковців, таких як: М. В. Волкова, В. С. Шевченко [1], Н. Р. Голуб'як [2], Т. І. Лункіна, Г. Ю. Іваненко [4], Г. Л. Матвієнко-Біляєва [5], А. А. Свинчук, А. О. Корнецький, М. А. Гончарова, В. Я. Назарук, Н. Є. Гусак, А. А. Туманова [6], А. В. Толстова [7], Г. Чабарай [8], Л. В. Шаульська, Г. С. Кабачено [9], В. Смаль, В. Кокоть [10], Р. І. Шоля [11] та інші.

Незважаючи на це, сьогодні існує багато дискусійних аспектів щодо теоретичного та практичного вивчення соціального підприємництва, що потребує більш глибокого аналізу даного питання.

Метою є визначення сучасних тенденцій розвитку соціального підприємництва та його особливостей як у межах світового простору, так і в Україні.

Відправною точкою розвитку соціального підприємництва є корпоративний рух, який з'явився в Італії наприкінці 1980-х років XX ст. Відповідно до наукових досліджень, які було проведено у Дюкському університеті в США, директором центру розвитку Григорієм Діз визначено, що поступово суспільство стало розв'язувати низку соціальних проблем підприємницькими методами, поєднавши соціальну спрямованість з властивими для бізнесу дисципліною, рішучістю й інноваціями [12].

Досліджуючи розвиток соціального підприємництва, Т. І. Лункіна та Г. Ю. Іваненко у своїх наукових працях виокремили певні його історичні аспекти (рис. 1).

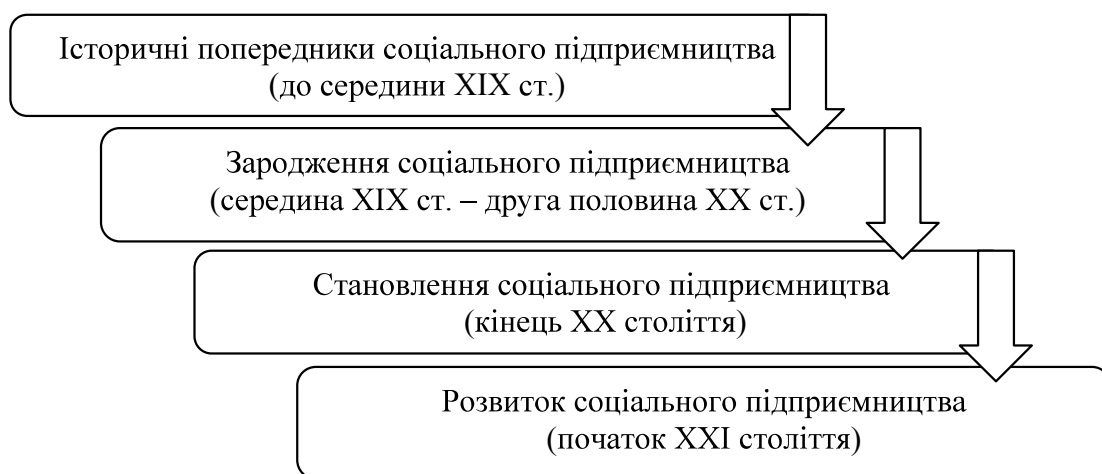

Рис. 1. Історичні аспекти розвитку соціального підприємництва [4]

На сьогодні не існує єдиної думки у науковців і практиків щодо сутності та характеристики дефініції «соціальне підприємництво». Тому виділяють декілька підходів, які визначають особливості соціального підприємництва: широкий, комбінований, інноваційний, проблемно-орієнтований.

Розглянемо сутність наведених підходів, використовуючи інформацію джерела [6]:

1. Широкий підхід (Е. Шоу, Дж. Віравардена, Г. Морт, А. Фоулер, Центр з поліпшення соціального підприємництва). В його основу покладено гіпотезу про те, що соціальне підприємництво – це діяльність, яка в кінцевому підсумку передбачає досягнення соціальної мети. Тобто, під соціальним підприємництвом розуміється діяльність: державних соціальних організацій; традиційних бізнес-організацій, які завжди мають соціальну складову; недержавних неприбуткових організацій [6].

2. Комбінований (комерційно-соціальний) підхід (А. Макміллан, Дж. Робінсон, Я. Рогалін) ґрунтується на розумінні того, що соціальне підприємництво – це діяльність, орієнтована на досягнення не лише соціальних, але і комерційних результатів. За такого підходу соціальне підприємництво – це більш вузька сфера діяльності, яка передбачає наявність бізнес-складової [6].

3. Інноваційний підхід (Дж. Мейр, Е. Нобоа, Е. Остін, Дж. Вей-Скіллерн, Х. Стівенсон, Ф. Перріні, С. Вурро) робить наголос на інноваційній складовій підприємницької діяльності та використанні інноваційних підходів до вирішення соціальних проблем. Інноваційний підхід суттєво обмежує сферу соціального підприємництва, порівняно з комбінованим підходом, оскільки не усі бізнес-організації використовують інновації у соціальній складовій своєї діяльності.

4. Проблемно-орієнтований підхід (К. Лідбітер, Фонд Шваба) відносить до соціального підприємництва таку діяльність, соціальні результати якої спрямовані

на певну соціальну групу або проблему (люди з інвалідністю, люди з алко- та наркозалежністю, безхатченки тощо). Цей підхід можна розглядати як різновид широкого підходу, але з обмеженням і сфери соціального підприємництва, і потенційних споживачів його продукції або послуг [6].

Таким чином, аналіз існуючих підходів до визначення сутності соціального підприємництва дає можливість сформулювати авторське бачення даної категорії. Тому, на нашу думку, *соціальне підприємництво – це діяльність підприємства, переважно у інноваційному напрямку, яка направлена на отримання соціального ефекту або прибутку, який реінвестується у подолання соціальних проблем всього суспільства чи його малозабезпеченої частини (інваліди, сироти, діти, пенсіонери, переселенці тощо).*

Виходячи з характеристики сутності соціального підприємництва, визначимо його основні функції:

1. Надає державні послуги в новий спосіб і задовольняє потреби громади, створює робочі місця.
2. Збагачує професійний досвід людей та знижує соціальну напругу.
3. Відроджує сільські та міські території і поліпшує їх соціальну інфраструктуру.
4. Розширює активність громадян, які можуть вирішувати свої проблеми.
5. Підтримує громадські ініціативи, інноваційні проекти та творчу активність [4].

Аналіз сутності та функцій соціального підприємництва дозволяє визначити його основні і другорядні ознаки. До основних ознак науковці відносять: мета діяльності – соціально-орієнтована, прибуток реінвестується у розвиток соціального підприємства, публічна звітність про діяльність; до другорядних – фінансова незалежність, масштабність, демократичне управління, впровадження інновацій.

Г. Чабрай у роботі «Підприємці й суперсила. Як в Україні розвивається соціальний бізнес» [8] відзначає, що сьогодні соціальні підприємства функціонують за трьома типами:

- *перший* характеризується наявністю не менше 50 % працівників, яких можна віднести до соціально незахищених груп населення, при цьому лівова частина прибутку направляється на розвиток компанії та відкриття нових робочих місць;
- *другий* характеризується тим, що відсоток працівників з соціально незахищених груп населення може складати менше 50 %, однак не менше 10 % прибутку повинно бути вкладено у досягнення соціальної мети;

– *третій* характеризується відсутністю обов’язкової умови – працевлаштування соціально незахищених груп населення, однак 20 % прибутку необхідно вкладати на досягнення соціальної мети.

Р. І. Шоля у своїй науковій праці «Соціальне підприємництво в Україні як тренд економічного розвитку» [11] відзначає, що європейською комісією виокремлено 4 основні сфери діяльності соціальних підприємств. У першій сфері діяльності враховуються інтереси безробітних, людей з обмеженими можливостями, тих хто знаходиться у складних життєвих ситуаціях. Задоволення інтересів даних соціальних груп відбувається за рахунок їх навчання та працевлаштування. У другій сфері діяльності передбачається надання індивідуальних послуг соціальної направленості у таких напрямках, як освіта, професійне навчання, охорона здоров’я, допомога людям похилого віку, соціальний захист та інше. Третя сфера діяльності характеризується вирішенням соціальних проблем стосовно розвитку депресивних і нерозвинутих регіонів. Особливістю четвертої сфери діяльності є діяльність соціальних підприємств у різних напрямках, наприклад, наука, спорт, мистецтво, культура, захист навколишнього середовища, захист прав споживачів тощо.

При дослідженні соціального підприємництва часто проводять паралелі з класичним підприємництвом, однак відмінності є суттєвими та пов’язані не тільки з отриманням кінцевого результату діяльності. У табл. 1 представлено порівняння характерних ознак соціального та класичного підприємництва.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика соціального та класичного підприємництва

Критерії	Соціальне підприємництво	Класичне підприємництво
1	2	3
Першочергова мета діяльності	Соціальна – розв’язання конкретної проблеми	Отримання та максимізація прибутку
Процедура створення	Більш ризикова та складна	Організаційно менш складна
Розподіл прибутку	Реінвестування у вирішення соціальної проблеми та розвиток підприємства	Вільне розпоряджання
Публічна звітність	Відкрито, публічно звітують про результати та соціальний вплив	Звітують відповідно до норм чинного законодавства
Працівники	Відбір з вразливих верств населення	Відбір конкурентоспроможних кадрів з ринку праці
Довіра людей	Вища. Стимулює до співфінансування	Формується на основі результатів діяльності підприємства
Місія	Підтримка вразливих груп населення та/чи розвитку громади	Виробництво продукції (послуг) для задоволення потреб ринку й одержання максимально прибутку

1	2	3
Джерела фінансування	Кошти учасників СП, прибутки від власної діяльності, гранти, мікрофінансування	Не залежить від зовнішніх джерел фінансування
Взаємодія з владою	Безвідсоткові та низько відсоткові кредити, пільгове оподаткування, дотації з бюджету, створення сприятливих умов для соціальної реклами стосовно діяльності СП і їх продукції	Державне замовлення, ліцензування, патентування та квотування, сертифікація і стандартизація, застосування нормативів та лімітів, регулювання цін і тарифів, надання інвестиційних, податкових й інших пільг

Примітка: – авторський доробок.

Джерело: доповнено автором на основі [11].

Н. Р. Голуб'як у своїй науковій праці «Соціальне підприємництво як механізм вирішення соціально-політичних проблем» визначає, що можна виділити певні умови для формування соціального підприємництва:

- демократичний режим правління;
- наявність критичної маси неурядових організацій, здатних впливати на перебіг суспільних подій;
- відсутність антагоністичних і взаємовиключних полюсів серед більшості громадських організацій;
- втілення на місцевому рівні принципів субсидіарності та децентралізації, що збільшить потенційні можливості громади [2].

Сьогодні соціальне підприємництво стрімко розвивається майже в усіх країнах світу. Це пов'язано не тільки з загостренням соціальних проблем, але і з формуванням необхідних умов для функціонування таких підприємств.

У зв'язку з цим існує значна кількість моделей соціального підприємництва, що спираються на національні особливості країн, в яких вони діють. У табл. 2 представлено й охарактеризовано моделі соціального підприємництва різних країн.

В Україні соціальне підприємництво виникло відносно недавно (на початку 2000-х років), тому на сьогодні не існує вітчизняної моделі соціального підприємництва, оскільки цей вид діяльності є недостатньо розвиненим.

Відтак до причин низького рівня застосування соціального підприємництва в країні варто віднести такі:

- відсутність законодавчої бази стосовно функціонування соціального підприємництва;

- відсутність необхідної обізнаності щодо соціального підприємництва як у громадян, так і у державних органів;
- недосконалість інфраструктури з підтримки соціального підприємництва;
- ототожнення подібних підприємств (благодійних, волонтерських організацій).

Таблиця 2

Національні моделі соціального підприємництва

Національна модель СП	Ознаки та характеристика моделі
Німецька	У Німеччині соціальні підприємці зацікавлені лише в обмеженні їх власної відповідальності й існуванні сприятливої системи оподаткування. Німецькі соціальні підприємці кваліфікують свою діяльність як «діяльність, спрямовану на спільний добробут», однак підтримка їх з боку держави не має системного характеру
Англійська	Соціальні підприємства Великобританії динамічно розвиваються, однак не мають єдиної правової моделі. Прибутки соціальних підприємств не оподатковуються за умови, якщо прибуток використаний для реалізації соціальних цілей підприємства або якщо комерційна діяльність здійснюється у процесі реалізації соціальної мети
Польська	Засновники соціальних кооперативів звільняються від реєстраційних зборів і можуть отримати одноразову грошову допомогу для початку провадження підприємницької діяльності у розмірі, що не перевищує 4 розміри середньої зарплати на кожного члена-засновника соціального співробітництва. Також надаються податкові послаблення
Американська	Засновники соціальних підприємств не отримують дивіденди, а прибуток повністю використовують на виплату зарплати або розширення соціальної діяльності організацій. Тобто підприємство може отримати податкові пільги лише у разі отримання статусу «некомерційна організація». Державна підтримка проявляється у наданні грантів з бюджету, інформаційної підтримки, фінансуванні окремих програм
Бразильська	Соціальні підприємства функціонують у формі асоціацій або фондів. Процедура реєстрації соціальних підприємств є досить складною та потребує ряду процедур, результати яких повинні відповідати поставленим вимогам до такого виду діяльності з подальшим отриманням пільг. Крім того, такі організації повинні регулярно оприлюднювати стан своїх розрахункових рахунків
Індійська	Соціальні підприємства функціонують у формі благодійних фондів або неприбуткових організацій. Вони повинні 80 % прибутку використовувати на благодійність, а 20 % – на налагодження оперативної внутрішньої діяльності. Якщо діяльність фінансується за рахунок грантів, то підприємство повинно використовувати 100 % свого доходу на благодійність. У законодавстві затверджено, що саме доцільно вважати благодійними цілями для соціальних підприємств

Джерело: складено автором на основі [3; 9; 13–17].

На нашу думку, базовим недоліком розвитку соціального підприємництва є відсутність необхідної обізнаності щодо особливостей їх функціонування як у державних органів в цілому, так і у громадян зокрема. Це відбувається, в першу чергу, внаслідок відсутності вивчення в учбових закладах такої дисципліни, як «Соціальне підприємництво».

Нами було проаналізовано світові учбові заклади, які викладають дисципліни, пов'язані з питаннями, що стосуються соціального підприємництва, а саме:

- Університет Дюка (США) – Центр розвитку соціального підприємництва;
- Інститут соціальних наук Тата (Індія) – Магістерська програма з соціального підприємництва;
- Гарвардський університет (США) – Ініціатива соціального підприємництва;
- Університет Маямі (США) – Центр соціального підприємництва;
- Оксфордський університет (Велика Британія) – Центр соціального підприємництва ім. Соколла.

У науковій праці «Роль соціального підприємництва у забезпеченні сталого розвитку України» М. В. Волкова відзначає, що в Україні можливі чотири підходи до розуміння практики соціального підприємництва:

- 1) як спосіб соціальної підтримки певних груп населення;
- 2) як механізм сприяння економічному розвитку, підтримки підприємництва;
- 3) як альтернативний державному механізм вирішення соціальних проблем;
- 4) як соціально орієнтований бізнес [1].

А. В. Толстова у своїй науковій праці «Розвиток соціального підприємництва в Україні: проблеми та можливості» зазначає, що ключовими характеристиками організацій, які займаються соціальним підприємництвом, є:

- хороша репутація в місцевому співтоваристві, широке коло партнерів на місцевому рівні органів влади, бізнесу, ЗМІ;
- орієнтованість на найбільш актуальні для території соціальні проблеми;
- забезпеченість базовими технічними й адміністративними ресурсами;
- особливі характеристики керівників таких організацій: висока активність, володіння інноваційними технологіями, наявність досвіду роботи в бізнес-секторі;
- можливість займатися підприємницькою діяльністю повинна бути зафіксована в статутних документах [7].

У науковій публікації «Розвиток та становлення соціального підприємництва та соціальної відповідальності в сучасних умовах» Г. Л. Матвієнко-

Біляєва відзначила, що за даними проекту SELUSI, який спрямований на дослідження діяльності більше 600 соціальних підприємств в Європі, були визначені основні сфери їх діяльності (рис. 2): соціальні послуги – 16,7 %; працевлаштування та навчання – 14,88 %; охорона довкілля – 14,52 %; освіта – 14,52 %; економічний, соціальний розвиток і розвиток громади – 14,34 %; культура, мистецтво та відпочинок – 7,08 %; охорона здоров'я – 6,9 %; забезпечення житлом – 2,72; бізнес-асоціації – 2 %; законодавство, пропаганда та політика – 1,63 %, інші – 4,72 %.

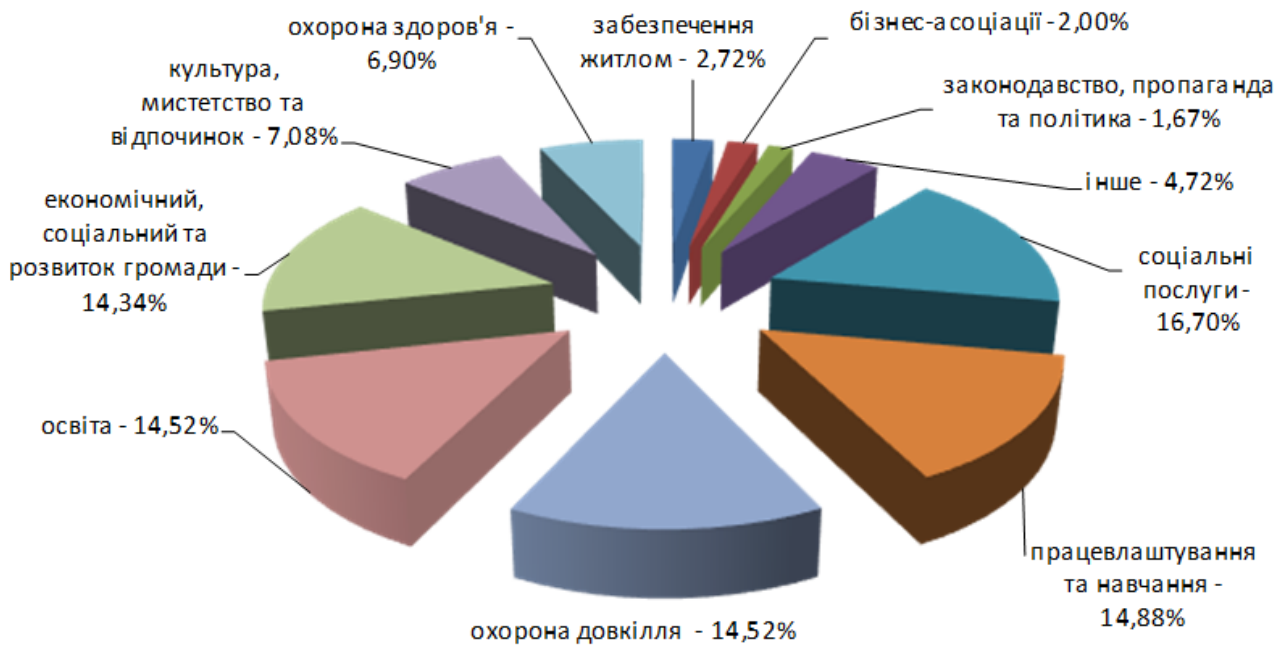

Рис. 2. Основні сфери діяльності соціальних підприємств у Європі
(сформовано автором на основі [5])

За даними «Каталогу соціальних підприємств», діяльність українських соціальних підприємств переважно зосереджена у сфері послуг – майже 67 % підприємств (освіта, спортивні клуби, туризм, шиномонтаж), причому така діяльність, здебільшого, не потребує значних фінансових інвестицій при започаткуванні); далі можна відмітити поєднання виробництва та надання послуг – 26 % (легка промисловість і психологічна допомога, виробництво сувенірної продукції української тематики та професійно-технічна освіта/діяльність шкіл підготовки водіїв транспортних засобів/надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів); виробничою діяльністю займаються лише 7 % підприємств (сфера харчування, поліграфія, сільське господарство) [5].

Відповідно до статистичних даних, у червні 2019 року в Україні функціонувало 46 288 соціальних підприємств (рис. 3).

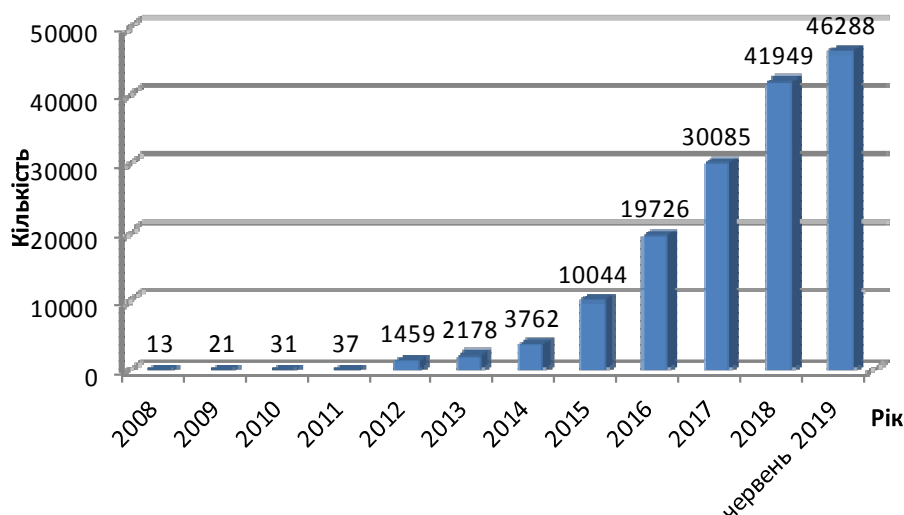

Рис. 3. Кількість соціальних підприємств в Україні, 2008–2019 рр. [4]

Як бачимо з рис. 3, соціальне підприємництво в Україні почало стрімко розвиватися з 2012 року, що свідчить про загострення соціальних проблем в країні та значну соціальну незахищеність населення.

Основними характеристиками, які визначають особливості соціального підприємництва в Україні, є:

- відсутність законодавчої бази, яка б регулювала діяльність соціальних підприємств;
- можливість використання ресурсів, які незадіяні в традиційному бізнесі (інваліди, біженці, пенсіонери тощо);
- можливість співпраці з великим бізнесом через механізми аутсорсингу;
- лояльне відношення споживачів до продукції соціального підприємництва;
- значна фінансова підтримка міжнародних фондів та організацій.

Сьогодні в Україні найбільш потреба у розвитку соціального підприємництва – у Донецької та Луганської областей, де через бойові дії та економічну кризу не працює багато промислових підприємств, люди залишилися без житла та зазнають шкоди здоров'ю.

На нашу думку, на даний час найбільш актуально на Донбасі розвивати соціальне підприємництво для таких груп населення, як інваліди, ветерани АТО, внутрішньо переміщені особи тощо.

Отже, люди з інвалідністю в першу чергу потребують працевлаштування, завдяки чому можна отримати не тільки соціальний ефект, але й економічний, оскільки внаслідок інтеграції у суспільство та саморозвитку підвищується платоспроможність цих категорій громадян.

Соціальні підприємства, які направлені на задоволення потреб ветеранів АТО, переважно працюють у напрямку надання таких послуг: психологічна та фізична реабілітація, працевлаштування, перекваліфікація, навчання. Дані підприємства в основному працюють у межах надання юридичної та психологічної консультації і навчання.

Внутрішньо переміщені особи повинні отримувати такий самий спектр послуг, як і ветерани АТО, бо саме вони у першу чергу потребують психологічної підтримки та працевлаштування.

У табл. 3 представлено приклади соціального підприємництва в Україні, які дозволяють визначити основні напрямки діяльності сучасних соціальних підприємств.

Таблиця 3

Характеристика соціальних підприємств в Україні

Соціальне підприємство	Характеристика
1	2
Платформа «Тепле Місто»	Місія: створення нових можливостей для самореалізації мешканців Івано-Франківська з метою досягнення високого рівня якості життя в місті через більший потенціал, довіру й амбітність. Цінності: відкритість, проактивність, гідність, теплота. Сім основних напрямів, за якими «Тепле Місто» реалізує свої проекти та надає гранти: прогресивна освіта, сучасне мистецтво, міський простір, розвиток прогресивного підприємництва, стала мобільність, екологія та енергоефективність, спорт
Соціальна пекарня «Горіховий дім»	«Горіховий дім» – це підприємство, головною місією якого є подолання бідності засобами соціального підприємництва. «Горіховий дім» охоплює два компоненти: бізнес-складову (пекарня, їдальня, кейтеринг-послуги) та соціальну складову (фінансування Центру для жінок, які потрапили у важкі життєві обставини; працевлаштування вразливих груп населення Львова; надання харчування безхатченкам)
Львівська міська громадська організація «Туристсько-спортивний клуб «Манівці»	Турклуб «Манівці» займається організацією навчально-тренувальних зборів і мандрівних дитячих таборів; туристичних мандрівок (річками, горами, печерами) та змагань; спортивних, культурних заходів, свят і фестивалів; проводить корпоративні заходи та тренінги з метою фінансування соціальних проектів клубу. Мета організації: сприяння розвитку спортивно-оздоровчого туризму в м. Львів.
Піцерія «Pizza Veterano»	Піцерія «Pizza Veterano» – соціальний підприємницький проект, який допомагає учасникам бойових дій на Сході України адаптуватися до мирного життя. «Pizza Veterano» 10 % від прибутку перераховує на потреби учасників війни та їхніх сімей. Для учасників бойових дій існує бонусна система та знижки. Також відвідувачі піцерії можуть оплатити піцу для військових, які перебувають на лікуванні в госпіталях чи в залах очікування на вокзалах. Значна частка працівників – ветерани АТО

1	2
Благодійний магазин «Ласка»	Магазин «Ласка» – перший благодійний магазин в Україні. Тут продають як уживані речі, так і новий одяг від більш ніж двадцяти українських виробників, тим самим популяризуючи та підтримуючи вітчизняну продукцію. Близько 40 % прибутку магазину перераховується на підтримку благодійних фондів. Левова частка (70–80 %) принесених уживаних речей поширюється як гуманітарна допомога для тих, хто її потребує
Перше Антикафе Бердянська «ЧАС Є!»	Перше Антикафе Бердянська «ЧАС Є!» – відкритий творчий простір, призначений для культурного відпочинку, зустрічей, роботи та проведення дозвілля. Частина коштів, які надходять до закладу, витрачається на фінансування соціальних проектів
Соціальне підприємство «ГоРодина» (створене при благодійному фонді «ТЕРРА НОВА»)	Соціальне підприємство «ГоРодина» – тепличне господарство на Львівщині з вирощування екологічно чистої продукції упродовж року. Соціальна складова: ресоціалізація, забезпечення роботою людей, які опинились у складних життєвих обставинах
Соціальне підприємство «Рукомисли»	«Рукомисли» – це соціальне підприємство, започатковане з метою створення робочих місць для соціально вразливих осіб і підтримання діяльності Центру «Жіночі перспективи», спрямованої на запобігання торгівлі людьми. Підприємство виробляє та реалізує вироби ручної роботи, а саме: вироби з суцільного дерева, в техніці валяння та розпис по тканині
Вінницький міжрегіональний центр професійної реабілітації інвалідів «Поділля»	Вінницький міжрегіональний центр професійної реабілітації інвалідів «Поділля» – один з 15 спеціальних закладів професійної реабілітації інвалідів в Україні, який було створено для вирішення проблеми професійної освіти та працевлаштування серед людей з інвалідністю
Громадська спілка «Соціальне підприємство «Навчально-виробничий центр» (м. Полтава)	Громадська спілка «Соціальне підприємство «Навчально-виробничий центр» – один з напрямів роботи благодійної організації «Світло надії», метою якого є соціальна адаптація людей, які опинились у складних життєвих обставинах: безхатченків; осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі; наркозалежних, а також тих, хто проходить пробацію
Громадська організація «Майстерня мрії»	Громадська організація «Майстерня мрії» – центр денного перебування для дорослих людей з особливими потребами. Її метою є соціалізація людей з розумовою неповносправністю, навчання їх побутових навичок, проведення праце- й арт-терапії. У рамках майстерні запроваджується соціальне підприємництво з виготовлення трав'яних чаїв, що дасть змогу здобути фінансову незалежність
Соціальний магазин «Місток»	Товар магазину – речі (нові або уживані, але в гарному стані), безкоштовно принесені їх власниками. Вони розсортовуються наступним чином: приблизно 20 % продається в магазині, решту 80 % – віддають нужденним безкоштовно. Усі виручені від продажу кошти (за винятком витрат на адміністрування магазину) перераховуються на підтримку молодіжних ініціатив і на благодійність, а саме: на конкурси грантів для цікавих проектів та нових ідей у м. Вінниці; для індивідуальної допомоги людям, які потрапили у складну життєву ситуацію

1	2
Парк князів Сангушків	Мета проекту – перетворення Парку Сангушків у «простір культури, відпочинку та розвитку»: трансформація занедбаного міського парку в сучасну культурно-комунікативну платформу, майданчик для спілкування, навчання, розвитку, обміну ідеями та впровадження проектів
Соціальне підприємство «Миті»	Це підприємство займається виробництвом і продажом засобів гігієни. Соціальною місією СП «Миті» є надання можливості працевлаштування жінкам з особливими потребами та фінансування соціальної допомоги з боку благодійної організації «100 % життя, Київ» для внутрішньо переміщених осіб (ВПО); жінкам, які потрапили у складні життєві обставини (інваліди, сироти, безпритульні, малозабезпечені; особи, що зазнали насильства в сім'ї; особи, які пережили стихійне лихо, катастрофу тощо); людям, які живуть з вірусом імунодефіциту людини
Спільнота взаємодопомоги «Емаус-Оселя»	Спільнота взаємодопомоги «Емаус-Оселя» – громадська неприбуткова організація, створена для людей, які опинились у складних життєвих обставинах. Місія організації – допомога у віднайденні сенсу життя людям, які за різних причин опинилися на узбіччі суспільства, а також пропагування в Україні ідеї солідарності та взаємодопомоги. Комерційна складова є лише частиною цього благодійного проекту. Разом з внесками інших благодійників організація допомагає фінансувати утримання притулку для безхатченків і втілювати в життя інші соціальні проекти
Соціальний проект «Собачі вбиральні». Торгова марка «ЛавГав»	Суть проекту «Собачі вбиральні» полягає в тому, щоб заохотити власників собак прибирати за своїми тваринами в парках, скверах тощо, тим самим вирішуючи проблему чистого довкілля. Бренд «ЛавГав» було засновано активістами ГО «Це наш Київ» з метою залучення коштів на обслуговування мережі «Собачих вбиралень», встановлених у парках і скверах Києва

Джерело: складено автором на основі [10].

Висновки. Таким чином, враховуючи вищенаведене, можна стверджувати, що соціальне підприємництво є перспективним видом діяльності у будь-якій країні, оскільки загострення соціальних проблем потребує максимальної захищеності населення, якої, нажаль, держава не надає у повному обсязі.

Позитивним аспектом розвитку соціального підприємництва є створення робочих місць та залучення інвестицій, що дає значний поштовх до розвитку економіки країни в цілому.

Отже, враховуючи актуальність та необхідність розвитку соціального підприємництва в Україні, необхідно розробити низку заходів, які допоможуть ефективно функціонувати соціальним підприємствам: формування законодавчо-нормативної бази соціального підприємництва, розробку інструментів і механізмів взаємодії соціального підприємництва з державою, впровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів дисципліни «Соціальне

підприємництво», розробку на рівні держави держзамовлення на продукцію соціального підприємництва та інше. Саме вони можуть бути актуальними питаннями для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Волкова М. В. Роль соціального підприємництва у забезпеченні сталого розвитку України // М. В. Волкова, В. С. Шевченко // Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/7219/6716>
2. Голуб'як Н. Р. Соціальне підприємництво як механізм вирішення соціально-політичних проблем / Н. Р. Голуб'як // S.P.A.C.E. – 2017. – № 2. – С. 16–20.
3. Досвід Сполучених штатів Америки щодо розвитку та підтримки соціального партнерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slideshare.net/Vovainer/ss-36115255>.
4. Лункіна Т. І. Особливості розвитку соціального підприємництва: закордонний досвід / Т. І. Лункіна, Г. Ю. Іваненко // Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». – 2019. – № 15. – С. 142–147.
5. Матвієнко-Біляєва Г. Л. Розвиток та становлення соціального підприємництва та соціальної відповідальності в сучасних умовах / Г. Л. Матвієнко-Біляєва // Економіка і суспільство. – 2016. – № 7. – С. 390–394.
6. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін: посібник / Свинчук А. А., Корнецький А. О., Гончарова М. А., Назарук В. Я., Гусак Н. Є., Туманова А. А. – К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017 – 188 с.
7. Толстова А. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні: проблеми та можливості / А. В. Толстова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2018. – № 62. – С. 384–391.
8. Чабарай Г. Підприємці й суперсила. Як в Україні розвивається соціальний бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (дата звернення: 10.06.2019).
9. Шаульська Л. В. Розвиток соціального підприємництва як напрям Державного регулювання ринку праці / Л. В. Шаульська, Г. С. Кабачено // Економіка і організація управління, 2016. – № 2 (22). – С. 300–309.
10. Що слід знати про соціальне підприємництво: посібник / Смаль В., Кокоть В. ПРОМІС-2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pleddg.org.ua/ua/2017/shho-slid-znati-pro-socialne-pidpriiem/>
11. Шоля Р. І. Соціальне підприємництво в Україні як тренд економічного розвитку / Р. І. Шоля // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2019. – Вип. 26. – Ч. 2. – С. 121–125.
12. Dees J. G. The Meaning of «Social Entrepreneurship» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf.
13. Fostering Social Entrepreneurship in Brazil [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://weforum.org/pdf/schwabfound/Linklaters_Schwab_Report.pdf.
14. Social Entrepreneurship in India // Overseas Indian Facilitation Centre [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oifc.in/social-entrepreneurship-india>.
15. Social Enterprise Social Innovation and Social Entrepreneurship in Poland: A National Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fp7-efeseiis.eu/nationalreport-poland>.
16. Social Enterprise Solutions for 21st Century Challenges. The UK Model of Social Enterprise and Experience // Publications of the Ministry of Employment and the Economy. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tem.fi/files/26789/TEM_25_2010_netti.pdf.
17. The Development of Social Entrepreneurs in Germany [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/ifpol/mitarbeiter/zimmer/developement_of_social_entrepreneurs.pdf